

СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ І СОЦІАЛЬНА СФЕРА, ДЕМОГРАФІЯ ТА ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

SOCIAL TRANSFORMATIONS
AND SOCIAL SPHERE, DEMOGRAPHY
AND LABOR ECONOMICS

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.09.064>

УДК 368:364.3

JEL: D63, I31, J21, J60

Л.Г. СТОЖОК, канд. екон. наук,

постдокторантка кафедри соціоекономіки та управління персоналом

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

просп. Берестейський, 54/1, 03057, Київ, Україна

e-mail: stozhok@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1424-763X>

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ПІДГРУНТЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВРАЗЛИВОСТІ ПРАЦЕЗДАТНОГО НАСЕЛЕННЯ

Обґрунтовано актуалізацію проблеми соціальної вразливості працездатного населення з появою нових ризиків. Досліджено динаміку основних ризиків, які спричиняють соціальну вразливість працездатного населення. Доведено взаємозалежність між масштабом ризиків і рівнем соціальної вразливості. Підтверджено гіпотезу, згідно з якою наявні уявлення змістовності соціальної вразливості потребують наповнення інноваційними підходами, основою формування яких є інклюзія як інструментарій забезпечення реалізації можливостей ефективного використання людського капіталу. Наголошено на необхідності осучаснення поняття «вразливі верстви населення» з появою нових суб'єктів ринку праці для мінімізації ризиків збільшення трудового резерву і збереження конкурентоспроможності працездатного населення.

Ключові слова: соціальна вразливість; соціальні ризики; робоча сила; людський капітал; бідність працездатного населення; соціальне страхування.

За умов зростання непередбачуваних викликів безперервний аналіз ситуації і дослідження поведінки нових ризиків є нагальними в поєднанні з пошуком необхідного інструментарію захисту від них з метою мінімізації появи нових загроз. Звісно, не можна все врахувати в програмах і стратегіях

Ц и т у в а н н я: Стожок, Л. (2024). Соціально-економічне підґрунтя соціальної вразливості працездатного населення. *Економіка України*. 67. 09 (754). 64-94. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.09.064>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

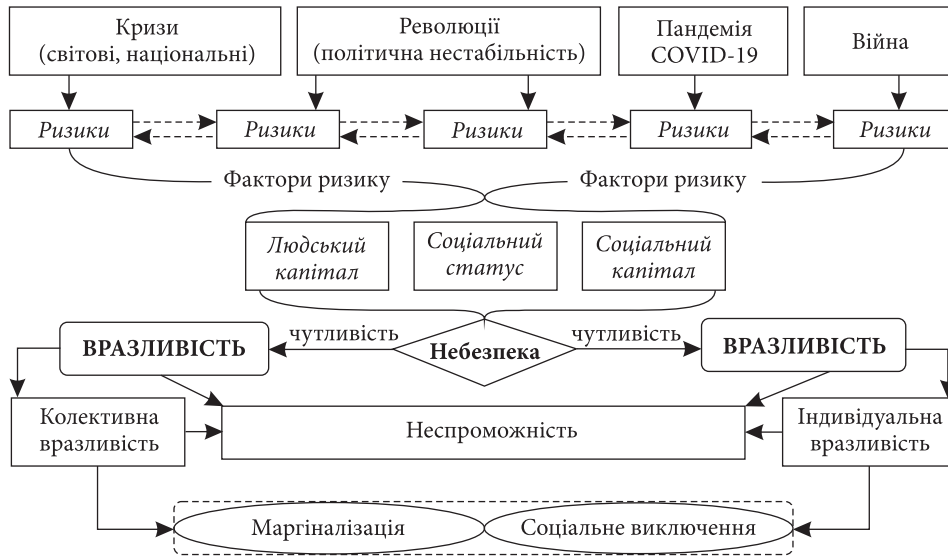
відновлення країни, оскільки нині підґрунтям соціальної вразливості є непередбачуваність і невизначеність, але створення механізму швидкого реагування на виклики для захисту населення і збереження людського капіталу залишається першочерговим завданням, що зумовлює необхідність дослідження соціальної вразливості як трансформаційного процесу.

Наукові здобутки в площині соціального захисту населення від соціальних ризиків є масштабними і вагомими серед як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Деякі дослідники (Ackerman, 2006; Fekete, 2009) розглядають соціальну вразливість у природничих, медичних і соціальних площинах через взаємодію з факторами небезпеки. Зважаючи ж на той факт, що ймовірність екстремального фізичного явища є постійною, то, на думку окремих науковців (O'Keefe et al., 1976), досліджувати необхідно причини зростання вразливості, які породжуються неправомірними людськими діями.

Деякі вчені (Downing, 2005) визначають вразливість як соціально сконструйоване явище, важливий аспект соціально-економічних систем, результат кліматичних або інших загрозливих процесів, вплив яких оцінюється залежністю між рівнем небезпеки і масштабом втрат, а деякі (Thomas, 2020) — як результат соціальної нерівності, породженої складними екологічними, економічними і соціальними умовами. З часом зростає вагомість аналізу елементів вразливості під час формування й досягнення завдань і цілей сталого розвитку, де її досліджують як чутливість системи «людина — навколишнє середовище» до будь-яких проявів впливу (Turner, 2003). Обговорюється вразливість і в контексті політико-економічного підходу, де, на думку окремих авторів (Georg et al., 2011), вона залежить і може зростати через інституційну неспроможність, а її політичні й економічні детермінанти мають вагоме значення, оскільки визначають можливості й добробут населення, які перебувають під загрозою, а також ресурси і механізм захисту (Sneha, Sunil, 2023). З появою наслідків пандемії COVID-19 акцент змістився в площину характеристики соціально-економічних індикаторів вразливості населення з метою розроблення програм мінімізації їх впливу (Calderón-Larrañaga, 2020; Fallah-Aliabadi, 2022).

Провідні вітчизняні науковці розглядають соціальну вразливість у поєднанні з міграцією як одним з чинників соціальних ризиків, оцінюючи наслідки вимушених міграційних переміщень (Лібанова та ін., 2022; Біль, 2022). Це питання досліджується й у площині оцінки ризиків соціальної вразливості, які виникають під впливом певних факторів (Андрусин, 2022), розглядається як міра здатності особи справлятися зі складними життєвими обставинами (Риндзак, 2021), як причини порушення балансу стабільності в життєдіяльності людини і населення (Бідак, 2023).

Однозначно вагомість досліджень не викликає сумніву, але, беручи до уваги виклики сьогодення, а також відштовхуючись від попередніх власних досліджень соціальної вразливості як схильності особи до впливу ризиків і факторів невизначеності, вважаємо за необхідне через появу породжених війною «нових» ризиків та їх накладання на «старі» акцентувати

Рис. 1. Компоненти соціальної вразливості населення за період незалежності України
Джерело: побудовано авторкою.

увагу на необхідності актуалізації дослідження підґрунтя соціальної вразливості, від масштабу впливу якого залежить знецінення людського капіталу населення.

Отже, **мета статті** — дослідити динаміку соціальної вразливості працездатного населення для осучаснення її змістовності, що є основою забезпечення реалізації захисту соціальних прав за принципом соціальної справедливості з урахування інклюзії.

Досліджуючи поняття «вразливість», можна стверджувати, що воно є універсальним, оскільки кожна людина є вразливою, зважаючи на власні можливості й рівень схильності до чутливості впливу факторів, що породжують ризики, які супроводжують її протягом життя. Відповідно, на нашу думку, існує пряма залежність між рівнями чутливості й вразливості. З огляду на це, можна стверджувати, що соціальна вразливість — це багатовимірний, динамічний процес, швидкоплинність якого залежить від можливостей індивіда запобігати появі ризиків, а під час їх настання — від його ресурсів (не винятком є і бажання), здатних як мінімізувати вплив, так і подолати наслідки. Таким чином, соціальна вразливість — це сукупність політичних, економічних, соціальних складових інституційних процесів, що формуються під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, неефективність функціонування яких порушує стійкість соціально-економічного розвитку країни, породжуючи тим самим у населення схильність до прояву ризиків, а також неспроможність боротися, ухилятися й адаптуватися в разі їх настання. Безперечно, інституційна неспроможність у поєднанні з відсутністю налагодженої ефективної взаємодії у відносинах між інститутами щодо надання соціальної підтримки є основним чинни-

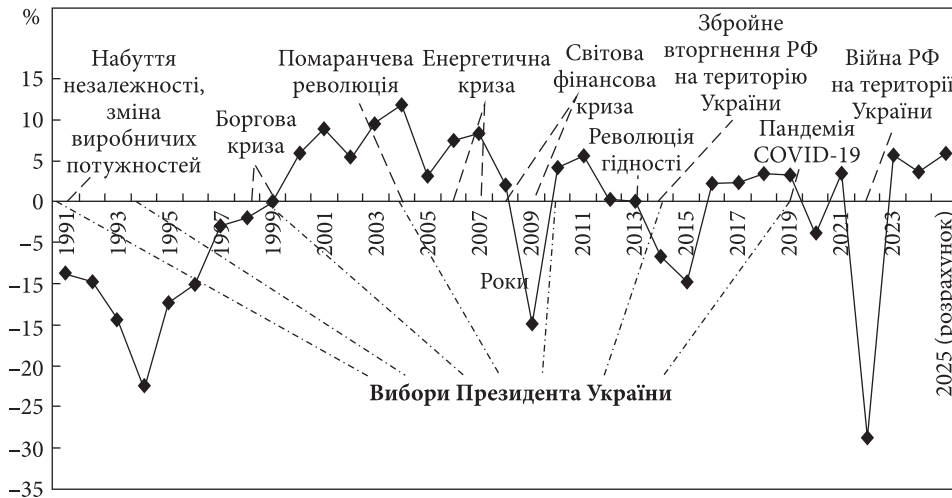
ком прогресування соціальної вразливості. Відштовхуючись від цього, можна стверджувати, що соціальна вразливість характеризує ризик, вплив його факторів на людський капітал, соціальний статус, соціальний капітал і наслідки від його настання, що спричиняють небезпеку як загрозу (рис. 1).

В Україні до повномасштабного вторгнення РФ більш вразливими були ті особи, які мали нижчий соціальний статус, менший соціальний і людський капітал. Згідно з відповідним Законом України¹, вразливі групи населення — це «особи, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через несприятливий вплив як зовнішніх, так і внутрішніх факторів». Здебільшого це особи пенсійного віку, домогосподарства з дітьми, особи з інвалідністю, які потребують соціальної допомоги, підтримки, обслуговування і профілактики. Війна породила ситуацію, коли менш захищені особи стали ще більш вразливими, а особи, які мали захищеність, повністю або частково її втратили. При цьому, з огляду на те, що взаємозв'язок соціальної вразливості з новими ризиками і наслідками їх прояву є невизначеним і невідомим викликом для держави й населення, то і охоплення нею також є динамічним.

Однозначно соціальна вразливість породжує диференціацію в рівні життя населення, а її глибина різниться на індивідуальному рівні й залежить від віку, статі, матеріального становища, доходу, складу сім'ї, освіти, здоров'я, соціально-економічного статусу, накопичення людського капіталу і має різний вплив на населення. Відповідно, і індивідуальна, і колективна вразливість залежить від можливостей та бажання індивіда реалізувати соціальні права, а крім того, від ефективності роботи інститутів, які забезпечують їх реалізацію. На нашу думку, на загострення зазначеної проблеми впливає тривалість стану вразливості й збільшення з часом кількості отримувачів соціальної допомоги й підтримки, оскільки наслідки війни зачіпають не одне покоління. Передчасне ж виведення осіб працездатного віку зі складу робочої сили збільшує фінансове навантаження на системи охорони здоров'я, соціального страхування і соціального забезпечення. Однозначно через втрату людського капіталу працездатних осіб порушується принцип соціальної підтримки поколінь, який є основою як накопичення людського капіталу наступних поколінь (інвестування в дітей), так і підтримки старшого покоління, коли працездатне населення утримує непрацездатне. Відтак, уже сьогодні головним завданням держави є забезпечення ефективності й справедливості в реалізації програм захисту соціальних прав кожного індивіда з урахуванням інклюзії.

Аналізуючи соціально-економічний розвиток країни, варто підкреслити, що становлення України як незалежної держави відбувалося під одночасною дією внутрішніх і зовнішніх факторів, які негативно впливали на формування суспільства, орієнтованого на потреби людей (рис. 2).

¹ Про соціальні послуги. Закон України № 2671-VIII від 17.01.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

Рис. 2. Динаміка валового внутрішнього продукту України за період 1991—2025 рр., %

Джерело: розроблено і побудовано авторкою за: World Bank Group. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=UA>; Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators>; Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 05.02.2024).

Отже, як свідчать дані, відбудова економіки здійснювалася циклічно: періоди 1991—1999 і 2008—2015 рр. знаменувалися падінням, а 2000—2007 і 2016—2020 рр. (за винятком 2019 р., коли розпочалася пандемія COVID-19) — економічним відновленням. Звісно, перше зростання ВВП на 5,9 % у 2000 р. не підвищило економічної активності населення, яка відчутно знизилася з 1990 по 1999 р., коли ВВП впав на 60 %, реальна заробітна плата зменшилася в 3,8 рази², а гіперінфляція у 1993 р. становила 10 256 %³. Рівень зареєстрованого безробіття зріс майже у 2 рази — з 2,3 % у 1997 р. до 4,2 % у 1999 р. Крім того, за даними 1999 р., 19,4 % (або 2,8 млн осіб) загальної кількості робітників і службовців перебували в неоплачуваних відпустках з ініціативи адміністрації, тоді як у 1995 р. цей показник становив 17,7 % (або 2,7 млн осіб); на виробництві неповний робочий день були зайняті 15,3 % (або 2,2 млн осіб) у 1999 р., а в 1995 р. — 5,6 % (або 0,9 млн осіб)⁴. На кінець 2000 р. у галузях економіки 70 % працівників отримували місячну заробітну плату, нижчу від прожиткового мінімуму, а 22,3 % — нижчу

² Про Стратегію подолання бідності. Указ Президента України № 637/2001 від 15.08.2001 р. *Урядовий портал*. URL: www.president.gov.ua/documents/6372001-333

³ Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002—2011 роки. Послання Президента України до Верховної Ради України від 30.04.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/p0001100-02#Text>

⁴ Про затвердження Державної програми зайнятості населення на 2001—2004 роки. Закон України № 3076-III від 07.03.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3076-14#Text>

від мінімальної⁵. На ринку праці закономірним було явище «безробітні члени однієї сім'ї». За даними Державної служби зайнятості, наприкінці 1999 р. на обліку перебувало понад 41 тис. таких сімей, а наприкінці 2000 р. їх кількість становила 39 тис.⁶

Крім того, розвиток країни супроводжувався Помаранчевою революцією, Революцією гідності, президентськими, парламентськими і місцевими виборами, що також сприяло макроекономічній вразливості і, як наслідок, формуванню невизначеності й недовіри з боку інвесторів. На циклічність економічного розвитку масштабно вплинули часткова окупація РФ територій Донецької і Луганської областей, анексія АР Крим у 2014 р., пандемія COVID-19, а також широкомасштабна війна, розпочата РФ 24 лютого 2022 р. Як результат, за даними НБУ, у 2022 р. падіння ВВП становило 28,8 % і було найбільшим за період незалежності, що спричинило повернення до показників розвитку 2001 р. Витрати домогосподарств у тому році скоротилися на 26,7 % через зменшення доходів і зниження купівельної спроможності населення⁷. Незаперечним є той факт, що збільшення видатків бюджету на соціальні програми і грошове утримання військовослужбовців сприяло зростанню споживчого попиту, а перегляд стратегічних планів розвитку країни, адаптованість бізнесу і населення до діяльності й життя в умовах війни стабілізували економічний стан у країні. Відтак, за даними НБУ (див. рис. 2), темпи зростання ВВП у 2024 р. передбачено на рівні 3,6 % (на 2025 р. — 6 %), (щоправда, згідно з Державним бюджетом, зростання становитиме 4,6 %), інфляція дорівнюватиме 9,8 % — порівняно з 26 % у 2022 р. (рис. 3)⁸. Але в цілому варто зазначити, що війна з її наслідками не тільки укоренила раптову бідність, а й спровокувала ймовірність її перетворення на хронічну, стали бідність. Циклічність динаміки рівня бідності (рис. 3) за витратами, нижчими від фактичного прожиткового мінімуму, характеризується зниженням з 58,6 до 39,1 % у 2016—2021 рр. і зростанням з 2022 р.

Згідно з експертними прогнозними оцінками ЮНІСЕФ в Україні й на основі модельованих даних (2022—2023 рр.) Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, показник рівня бідності в країні мав зрости з 39,1 % у 2021 р. до 60,2 % у 2022 р. і до 64,1 % у

⁵ Про Стратегію подолання бідності. Указ Президента України № 637/2001 від 15.08.2001 р. *Урядовий портал*. URL: www.president.gov.ua/documents/6372001-333

⁶ Про затвердження Державної програми зайнятості населення на 2001—2004 роки. Закон України № 3076-III від 07.03.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3076-14#Text>

⁷ Коментар Національного банку щодо зміни реального ВВП у 2022 році. *Національний банк України*. 2023. 14 квіт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-zmini-realnogo-vvp-u-2022-rotsi> (дата звернення: 05.02.2024).

⁸ Просто про економіку (на основі матеріалів Інфляційного звіту за жовтень 2023 року). *Національний банк України*. 2023. 26 лис. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/prosto-pro-ekonomiku-na-osnovi-materialiv-inflyatsiyного-zvitu-za-jovten-2023-roku> (дата звернення: 10.04.2024).

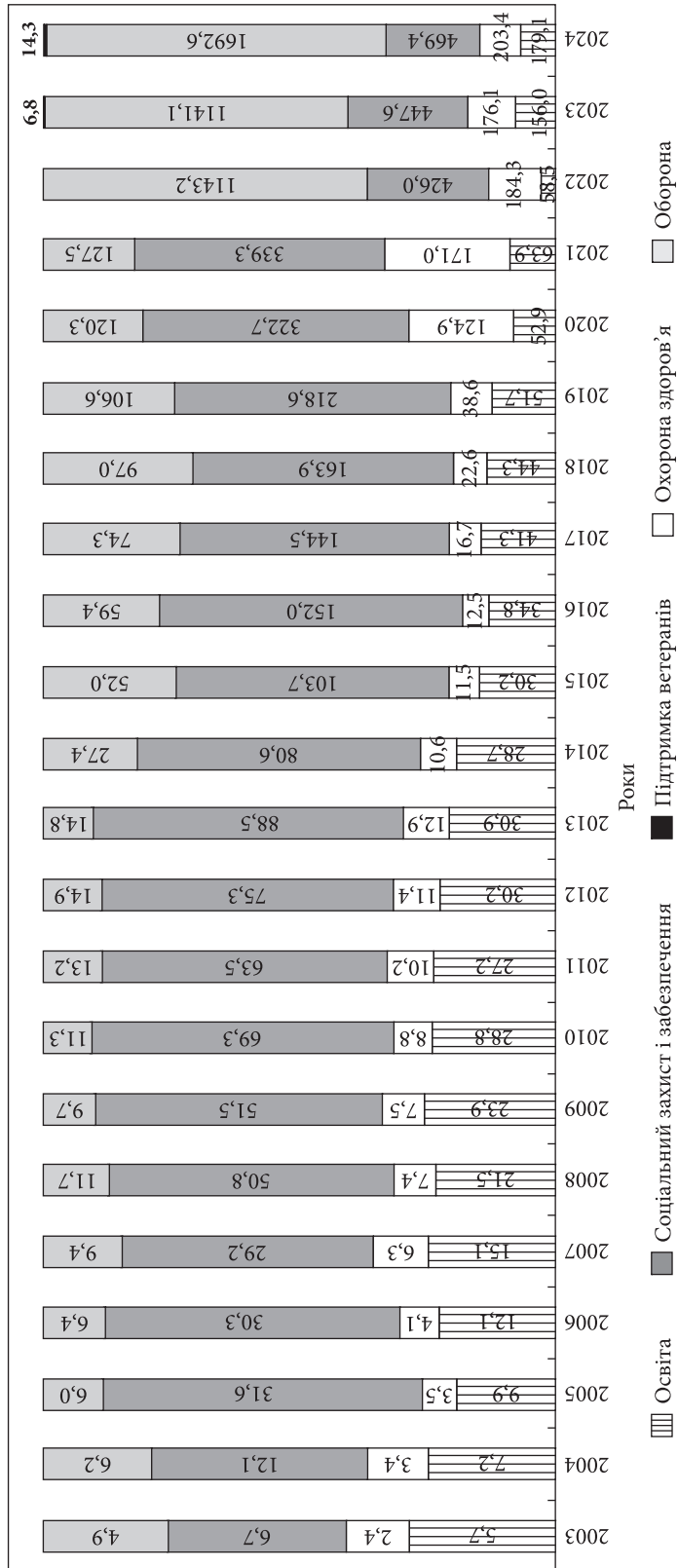
Рис. 3. Динаміка споживчої інфляції та частки населення з витратами, нижчими від фактичного прожиткового мінімуму, в період 1997—2025 рр., %

Джерело: розраховано і побудовано авторкою за: World Bank Group. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=UA>; Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators>; Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 05.02.2024).

2023 р.⁹ З огляду на це, цілком очевидним було внесення коректив у затверджені програми і стратегії розвитку країни, змінивши вектори як розвитку, так і видатків, направивши їх у посилення оборони й безпеки країни, на утримання і соціальний захист ветеранів та інвалідів війни, а також постраждалих від воєнних дій осіб. Відтак, станом на 2023 р. видатки на оборону і безпеку були передбачені в розмірі 1141,1 млрд грн (або 18,2 % ВВП) (рис. 4), що було у 22 рази більшим, ніж у 2015 р., а на підтримку ветеранської політики (ветеранів) — 6,8 млрд грн. У 2024 р. передбачено, відповідно, 1 трлн 692,6 млрд грн (або 22,1 % ВВП) і 14,3 млрд грн¹⁰. Однак, якими б не були поточні фінансові вкладення в оборонно-промисловий комплекс, швидко відновити занедбане через фінансування за залишковим принципом і масштабне закриття оборонних підприємств за період незалежності вкрай важко і потребує часу.

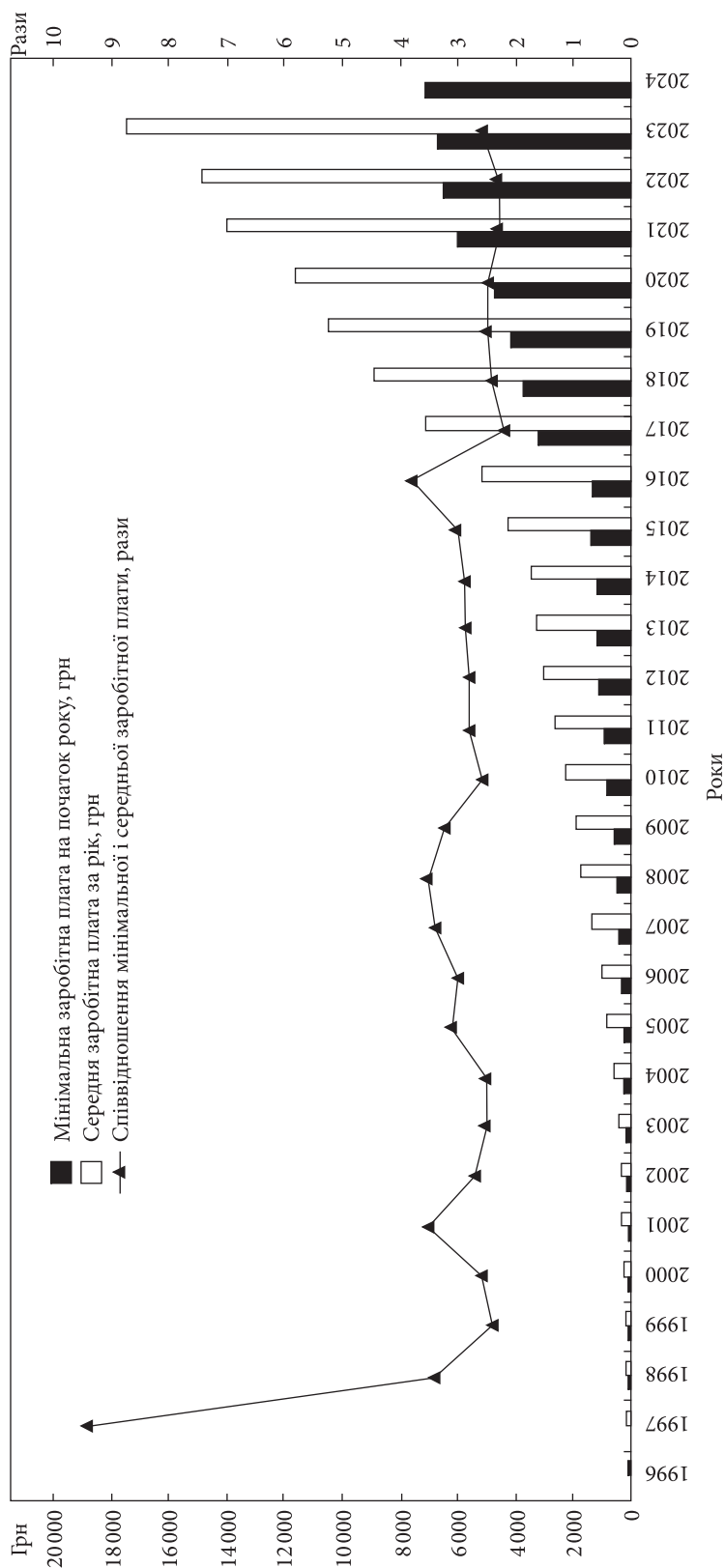
⁹ Дитяча бідність: вплив війни на стан домогосподарств з дітьми. Квітень 2023. С. 11—12. UNICEF Україна. URL: <http://www.unicef.org/ukraine/reports/child-poverty-report-april-2023> (дата звернення: 26.02.2024).

¹⁰ Основна стаття видатків — оборона: Верховна Рада України ухвалила Державний бюджет на 2024 рік. Рада національної безпеки і оборони України. 2023. 10 лис. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/6703.html>; Верховна Рада України прийняла держбюджет на 2024 рік. Міністерство фінансів України. 2023. 09 лис. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/parliament_of_ukraine_adopted_state_budget_for_2024-4286

Рис. 4. Основні видатки з державного бюджету в період 2003—2024 рр., млрд грн
Джерело: побудовано автором за: *Національний банк України.* URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators>; *Державна служба статистики України.* URL: <https://ukrstat.gov.ua>; *Основна стаття видатків — оборона: Верховна Рада України ухвалила Державний бюджет на 2024 рік. Рада національної безпеки і оборони України.* 2023. 10 лис. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/Diainist/6703.html>; *Верховна Рада України прийняла держбюджет на 2024 рік. Міністерство фінансів України.* 2023. 09 лис. URL: https://mo.gov.ua/uk/news/parliament_of_ukraine_aborted_state_budget_for_2024-4286; *Модернізація України — наш стратегічний вибір. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України.* Київ, НІСД, 2011. 432 с. URL: https://miss.gov.ua/sites/default/files/2011-10/Poslannya_2011-96a56.pdf

Рис. 5. Динаміка мінімальної і середньої заробітної плати (грн) та співвідношення мінімальної і середньої заробітної плати (рази) у період 1996—2024 рр.
 Джерело: побудовано автором за: *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators>; *Державна служба статистики України*. URL: <https://ukrstat.gov.ua>; *Мінімальна заробітна плата № 0085697-06 від 17.08.2006*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0085697-06#Text>

Циклічність розвитку країни свідчить про чітку соціальну поляризацію в суспільстві, особливо на початку незалежності, оскільки не завжди наявність роботи і якість праці, що оцінюється низькою заробітною платою, яка є основним джерелом доходів працездатного населення, можуть забезпечити необхідний рівень життя. Так, наприкінці 1992 р. розмір мінімальної заробітної плати був у 10 разів менший від розміру середньої заробітної плати (у 1997 р. розрив становив 9,5 разу) (рис. 5), а купівельна спроможність населення за 1991—1994 рр. знизилася в п'ять разів, отже, за межею бідності опинилося майже 64 % населення¹¹.

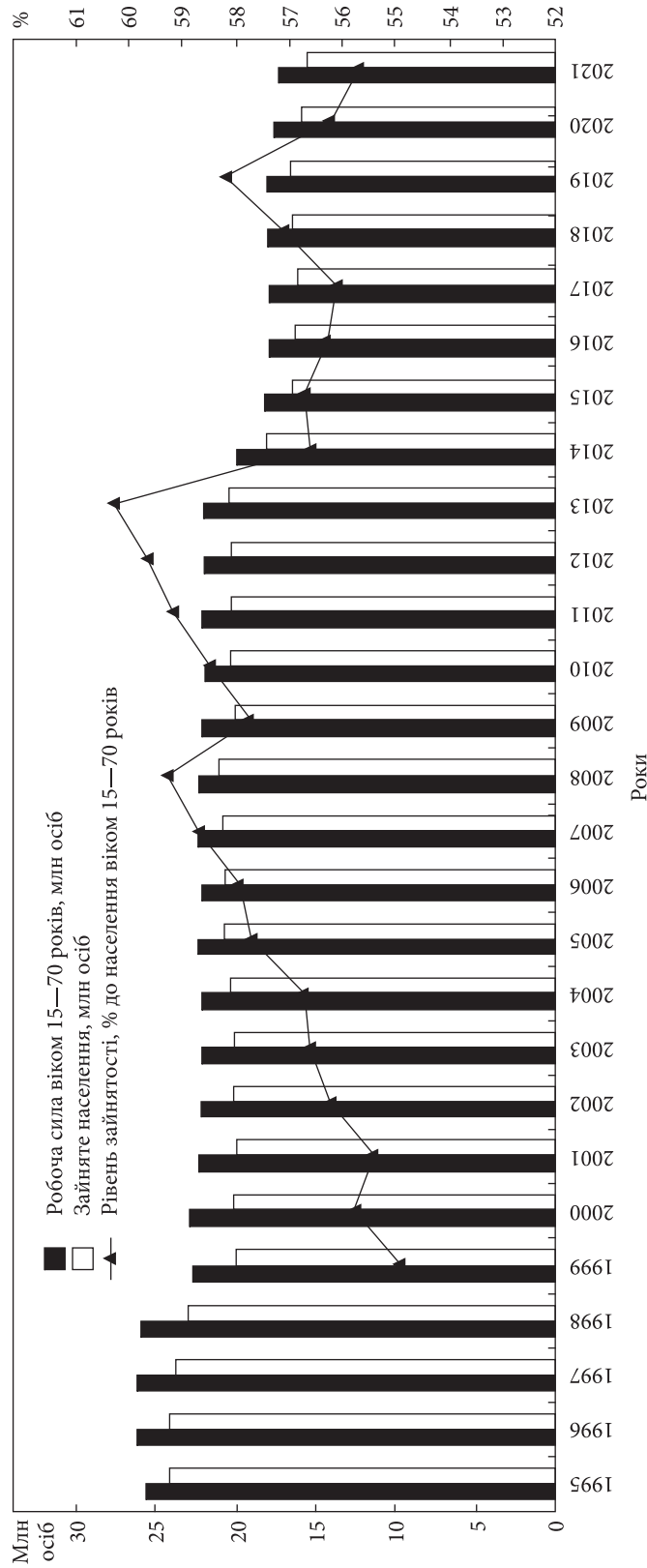
На початку 1990-х років Україна розвивалася на основі політики наздоганяючої модернізації (починаючи з 1960-х років за таким принципом розвивалася частина країн Латинської Америки, Азії і Африки), яка не забезпечувала сталого піднесення, а навпаки, уповільнювала соціально-економічний розвиток і, відповідно, збільшувала показник бідності. Але і запроваджена модель ринкової трансформації (у якій Україна оцінювалася як нерозвинута держава з можливістю впровадження стандартів розвитку таких країн) за формулою «спочатку реформи, а потім реалізація завдань соціального розвитку»¹² не мала соціальної спрямованості, отже, також не сприяла подоланню бідності й уповільненню матеріального розшарування населення. Крім того, було втрачено можливість подальшого посилення економічної динаміки, яку Україна мала до 1990 р. Відповідно, важливим інструментом економічного зростання з метою вирішення соціальних проблем, активізації соціальної згуртованості стала соціальна спрямованість стратегічних реформ у країні, одним з кроків якої було підвищення у 2017 р. у 2,2 разу розміру мінімальної заробітної плати — з 1439 до 3200 грн, збільшення в період з 2015 по 2018 р. розміру реальної заробітної плати на 46 %, скорочення за цей період неформальної зайнятості від загальної кількості зайнятого населення з 26,2 до 21,6 %¹³. Такі дії сприяли зменшенню розриву в співвідношенні мінімальної і середньої заробітної плати — з 3,8 у 2016 р. до 2,2 разу у 2017 р. Але, попри подальше щорічне зростання соціальних стандартів, співвідношення між цими показниками залишалося майже незмінним (див. рис. 5). Крім того, війна звела до мінімуму певні досягнення щодо подолання бідності в країні.

Адаптованість до умов і змін завдяки стабілізаційним діям відбудови країни дала можливість передбачити на 2024 р. незначне зростання мінімальної заробітної плати з 1 січня до 7100 грн (порівняно з 6700 грн у

¹¹ Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002—2011 роки. Послання Президента України до Верховної Ради України від 30.04.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02#Text>

¹² Там само.

¹³ Цілі сталого розвитку — Україна. ЦСР 8: Гідна праця та економічне зростання. Моніторинговий звіт. URL: https://www.unicef.org/ukraine/en/media/1851/file/GSD_Goal8_UA.pdf

Рис. 6. Динаміка робочої сили віком 15—70 років (млн осіб) і рівня зайнятості (%) у період 1995—2021 рр.
 Джерело: побудовано авторкою за: *Державна служба статистики України*. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 05.02.2024).

2023 р.) і з 1 квітня до 8000 грн. За розрахунками НБУ, розмір мінімальної заробітної плати в середньому за 2024 р. становитиме 7775 грн, у 2025 р. передбачено 8370 грн, а у 2026 р. — 8950 грн¹⁴. Попри підвищення середньої заробітної плати до 477 дол. у 2023 р. (порівняно з 459 дол. у 2022 р.) її розмір залишається меншим від довоєнного рівня (514 дол. у 2021 р.). Проведений аналіз свідчить, що за період незалежності Україна втратила свої позиції, ще на початку вичерпавши запаси економічного піднесення 1980—1985-х років, на відміну від інших країн пострадянського простору, таких як Естонія, Латвія, Литва, хоча і стартувала після здобуття незалежності з майже однаковими показниками Індексу людського розвитку. За даними 1991 р., в Україні він становив 0,723, Естонії — 0,729, Латвії — 0,727, Литві — 0,729. Зазначимо, що Латвія, Естонія і Литва ще в 1995 р. подали заявки на членство в ЄС і у 2004 р. ввійшли до складу Європейського Союзу, тоді як Україна подала заявку після повномасштабного російського вторгнення 2022 р. Відповідно, за даними 2022 р., Естонія посідає 31-шу позицію з показником 0,899 (порівняно з 0,890 у 2021 р.), Латвія і Литва — на 37-му місці з показником 0,879 (відповідно, 0,863 і 0,875 у 2021 р.), а Україна — 100-те місце (із 193 країн) з показником 0,734 (0,773 у 2021 р., посівши 77-му позицію серед 123 країн), тобто втратила 23 позиції¹⁵.

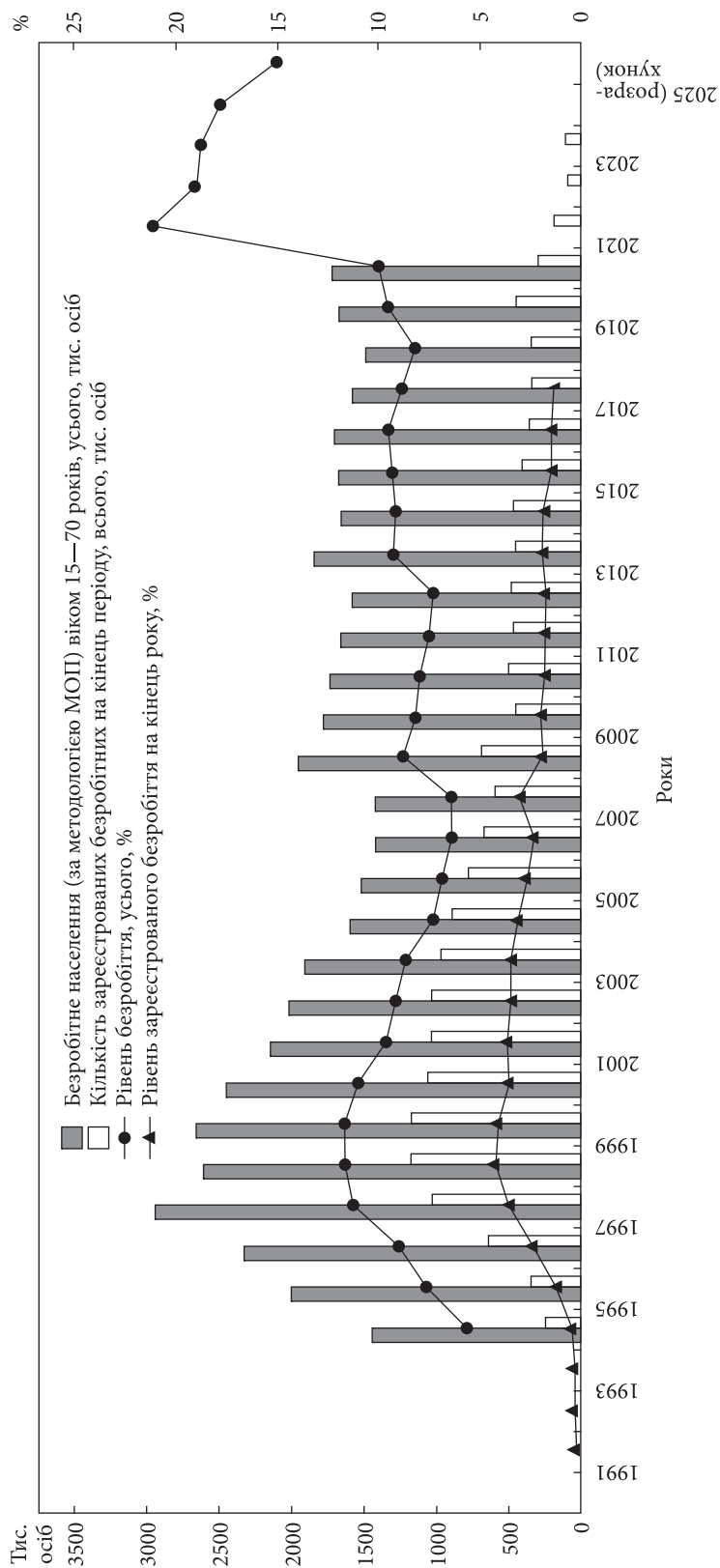
Беззаперечно, розмір заробітної плати є ключовим фактором вразливості працездатного населення, а її низький розмір лише загострює диспропорції на ринку праці, які й так є значними через війну та її наслідки. Крім того, і пандемія COVID-19 скоротила рівень зайнятості (до 55,7 %) й активність (з 63,4 % у 2019 р. до 61,8% у 2021 р.) (рис. 6). За прогнозами уряду, у 2024 р. чисельність робочої сили становитиме 12,3 млн осіб, що на 5 млн менше, ніж у 2021 р. (17,3 млн). Прогнозується незначне збільшення до 12,7 млн у 2025 р. і 13 млн у 2026 р.¹⁶ Отже, якщо припустити, що у 2026 р. багато біженців повернуться і чисельність робочої сили, як зазначено у звіті Міністерства фінансів і Міністерства економіки України, зросте до 16,4 млн осіб¹⁷, це не покриє потреби ринку праці. Крім того, значна частина працездатних осіб працездатного віку не відразу

¹⁴ Інфляційний звіт. Січень 2024 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q1.pdf?v=7

¹⁵ United Nations Development Programme. *Human Development Reports*. URL: <https://hdr.undp.org> (дата звернення: 10.02.2024); Human development report 2023/2024. URL: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24reporten.pdf>

¹⁶ Про схвалення основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2024—2026 роки. Постанова Кабінету Міністрів України № 1315 від 15.12.2023 р. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/pras/pro-skhvalennia-osnovnykh-prohnoznykh-makropokaznykiv-ekonomichnoho-i-s1315-151223>

¹⁷ Звіт про пріоритети економічної політики, спрямованої на забезпечення економічного зростання. Міністерство фінансів, Міністерство економіки України. 12 с. URL: <https://reformmatrix.mof.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/bila-kniga-ukr-fin.pdf>

Рис. 7. Динаміка безробітного населення (тис. осіб) і рівня безробіття (%) в Україні в період 1991—2005 рр.
 Джерело: побудовано авторкою за: *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators#1>; *Державна служба статистики України*. URL: <https://ukstat.gov.ua>; *Державна служба зайнятості*. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics>; Кабінет Міністрів України. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-skhvalennia-osnovnykh-prohnoznykh-makroekonomichnoho-i-s1315-151223> (дата звернення: 15.03.2024).

повернуться на ринок праці (з різних причин, які потребують досліджень уже сьогодні), отже, поповнить чисельність неактивної робочої сили і кількість незареєстрованих безробітних.

Не менш важливим фактором скорочення робочої сили є зниження виробничих потужностей. Так, за даними 2022 р., в Україні припинили роботу 21,3 % небюджетних підприємств. Невтішною є ситуація і на діючих підприємствах (незалежно від їх розміру), де скорочення персоналу протягом 2022 р. в цілому становило 5 %¹⁸. Згідно з даними звіту Міжнародної організації праці, Україна вже на початку війни втратила 4,8 млн робочих місць, або 30 % від загальної кількості наявних до війни¹⁹. Наслідком цього стало зростання безробіття, попри зменшення чисельності офіційно зареєстрованих безробітних. Динаміку цього показника наочно показано на рис. 7. Так, наприкінці 2023 р. чисельність безробітних становила 96,1 тис. осіб, що було майже вдвічі (52 %) меншим порівняно з кінцем 2022 р. (186,5 тис. осіб). Згідно з прогнозом НБУ, наприкінці 2024 р. дана цифра становитиме 109,8 тис. осіб.

На нашу думку, головною причиною зменшення показника реєстрації безробітних є, насамперед, їх низька мотивація, а також відсутність відповідності між попитом і пропозицією послуг у центрах зайнятості. Зокрема, неузгодженість між ринком освітніх послуг і ринком праці спричинила той факт, що найбільшу частку безробітних, за даними Державної служби зайнятості (ДСЗ), становлять працівники з вищою освітою. У 2014 р. 45 % зареєстрованих безробітних мали вищу освіту, а на початок 2021 р. — 49 %. Крім того, серед безробітних 34 % закінчили професійно-технічний навчальний заклад, а 17 % — загальноосвітню школу. Станом же на 1 січня 2024 р. дані знизилися, відповідно, до 42, 36 і 22 %, що можна пояснити зменшенням чисельності зареєстрованих безробітних. З початком війни найбільш затребуваними професіями на ринку праці стали ті, які вимагають професійно-технічної підготовки, а не вищої освіти: швачі, продавці-консультанти, кухарі, водії. Проте невідповідність навичок запитам з боку роботодавців стримує швидкість працевлаштування і серед низькокваліфікованих працівників, а також осіб без освіти (після закінчення закладів загальної середньої освіти — ЗЗСО). За січень — квітень 2024 р. 298 тис. осіб (365 тис. осіб за аналогічний період 2023 р.) отримали послуги від ДСЗ, але лише 26 тис. осіб (20 тис. осіб у 2023 р.) були працевлаштовані, 4153 — направлені на професійне навчання, що майже у 4,4 разу більше, ніж у 2023 р. (966 осіб)²⁰. Однак,

¹⁸ Судаков М., Лісогор Л. Ринок праці України 2022—2023: стан, тенденції та перспективи. 170 с. С. 26—27. URL: https://fru.ua/images/doc/2023/EBRD_Report_20_04_2023.pdf

¹⁹ Вплив кризи в Україні на сферу праці: попередні оцінки. Аналітична записка МОП. 11 с. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-05/UKR_Brief%20note_11May-2022.pdf

²⁰ Державна служба зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics> (дата звернення: 25.05.2024).

на нашу думку, попри мобільність у цьому контексті, відсутність належної кількості вакансій відповідно до запиту (неузгодженість попиту і пропозиції на ринку праці) у поєднанні з тривалістю пошуку роботи, а також пере-кваліфікація з подальшим працевлаштуванням не за фахом (який був до безробіття) зумовлюють ризик зниження професійного рівня знань і навичок працівників, знецінення людського капіталу серед безробітних.

Аналіз ринку освітніх послуг за останні роки свідчить, що війна відчутно не вплинула на вподобання абітурієнтів щодо вибору майбутньої спеціальності. Вона лише внесла незначні корективи в рейтинг найпопулярніших спеціальностей, змінивши їх позиційно. Відтак, серед усіх випускників 2014 р. 57 % становили випускники з економічною освітою, а 55 % — з юридичною, тоді як у 2023 р. рейтинг найбільш популярних спеціальностей очолило «право» (станом на 1 січня 2023 р. кількість здобувачів становила 80 329 осіб, що майже втричі більше за «економіку» — 27 599 осіб)²¹. З початком війни зросла зацікавленість спеціальностями ІТ-сфери і будівництва (у 2014 р. кількість випускників сягала, відповідно, 12 і 17 %). Глибшого дослідження потребує зростання показників кількості абітурієнтів з 2022 р. й збільшення здобувачів спеціальності «середня освіта», оскільки в Україні, зважаючи на демографічну кризу і завдання програм реформування освіти, неминучим є скорочення закладів як загальної середньої, так і вищої освіти. Крім того, у 2022/23 н. р. у сільській місцевості 159 ЗСЗО були закриті, й, з огляду на наслідки війни, даний показник лише зростатиме.

Варто зазначити, що у 2020 р. в середньому по країні рівень безробіття становив 9,5 %, що на 1,3 в. п. більше, ніж у 2019 р. (8,2 %), тоді як у країнах ЄС відповідне зростання дорівнювало 0,4 в. п. — з 6,8 до 7,2 %²². За прогнозом уряду, рівень безробіття в Україні на 2024 р. передбачено в розмірі 18,7 % з подальшим зниженням до 17,7 % у 2025 р. і до 15 % у 2026 р.²³ Результати проведеного аналізу функціонування ринку праці за період незалежності свідчать, що найбільш вразливими є молодь і жінки (рис. 8).

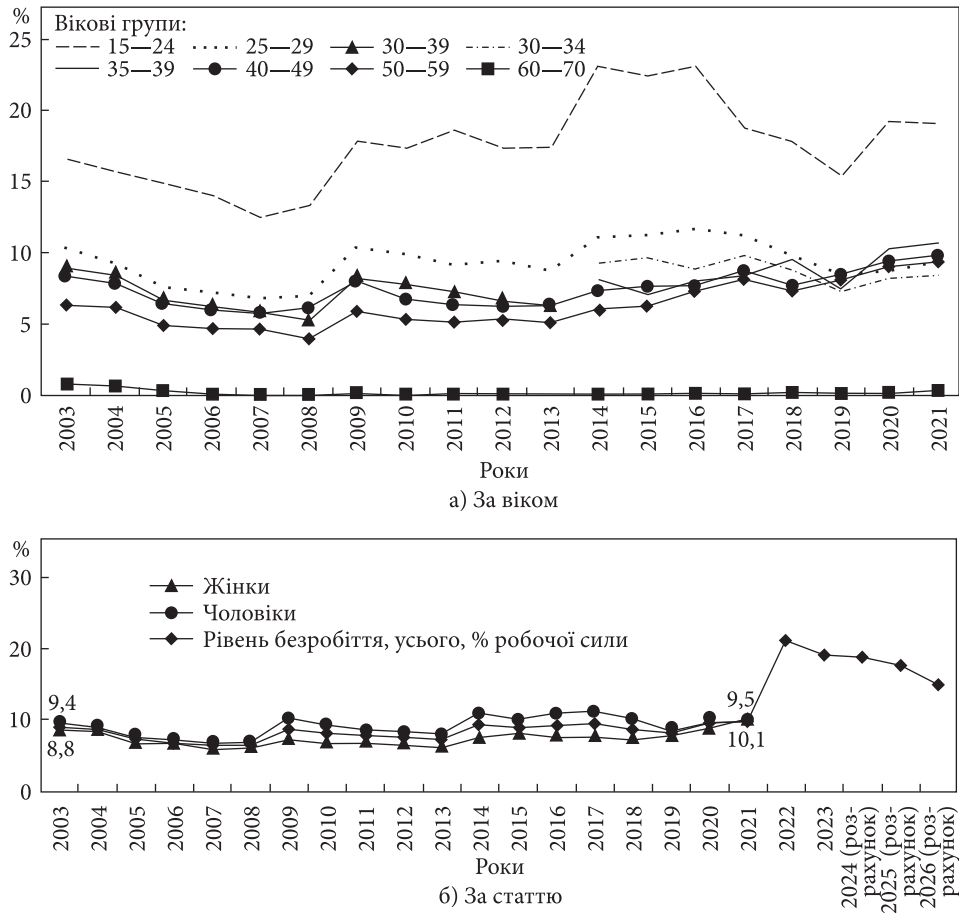
Як видно з рис. 8, частка молоді в структурі безробітних змінювалася циклічно: зросла з 33 % на початку 1992 р. до 42 % у 1994 р.²⁴, зменшилась у

²¹ Доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2022 році. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Київ, 2023. 60 с. С. 16. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Доповідь-про-якість-вищої-освіти-в-Україні.pdf>

²² Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.03.2024).

²³ Про схвалення основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2024—2026 роки. Постанова Кабінету Міністрів України № 1315 від 15.12.2023 р. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-osnovnykh-prohnoznykh-makropokaznykiv-ekonomichnoho-i-s1315-151223>

²⁴ Про Цільову державну програму сприяння зайнятості молоді на 1994—1995 роки. Постанова Кабінету Міністрів України № 343 від 30.05.1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/343-94-п#Text>

Рис. 8. Динаміка безробітного населення за віковими групами (а) і рівня безробіття за статтю й усього % до робочої сили (б) у період 2003—2026 рр., %
 Джерело: побудовано авторкою за: Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.03.2024).

1999 р. до 37,5 %²⁵; з 2016 по 2021 р. — відповідно, з 23 до 19,1 %. Вважаємо, що суттєве зниження показника за останні довоєнні роки відбулося через демографічну кризу, яка зумовила скорочення чисельності випускників закладів освіти всіх рівнів акредитації (рис. 9).

За період незалежності України найбільше змін відбулося, насамперед, на ринку профтехосвіти, де чисельність випускників закладів професійно-технічної освіти (ЗП(ПТ)О) щороку скорочувалася, тоді як потреби ринку праці й, відповідно, кількість запитів від роботодавців постійно збільшувалися. Але наразі наявність вакансій не знижує відсоток безробітних, які є випускниками професійно-технічних навчальних закладів. Так, на

²⁵ Про затвердження Державної програми зайнятості населення на 2001—2004 роки. Постанова Кабінету Міністрів України № 3076-III від 07.03.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3076-14#Text>

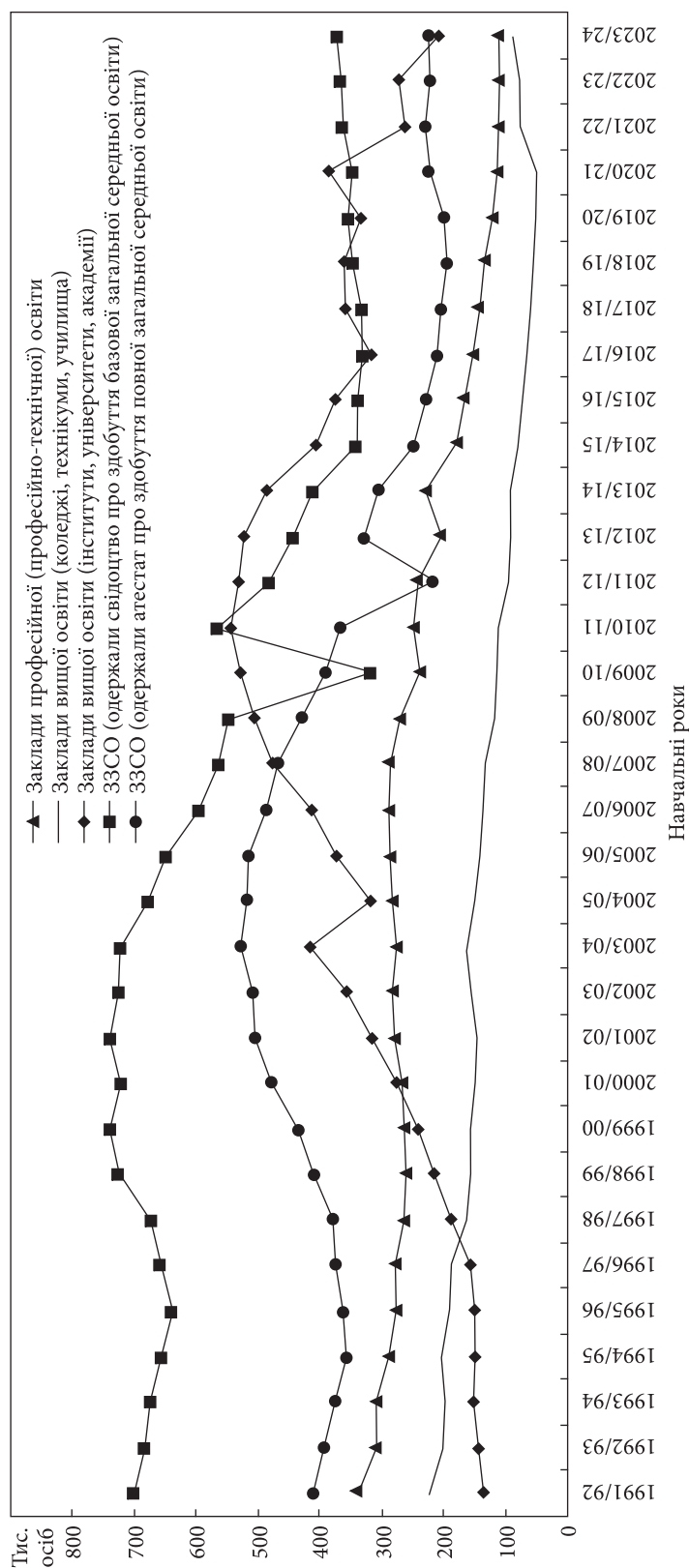

Рис. 9. Чисельність випускників освітніх закладів на початок навчального року, тис. осіб
 Джерело: побудовано авторкою за: Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.03.2024).

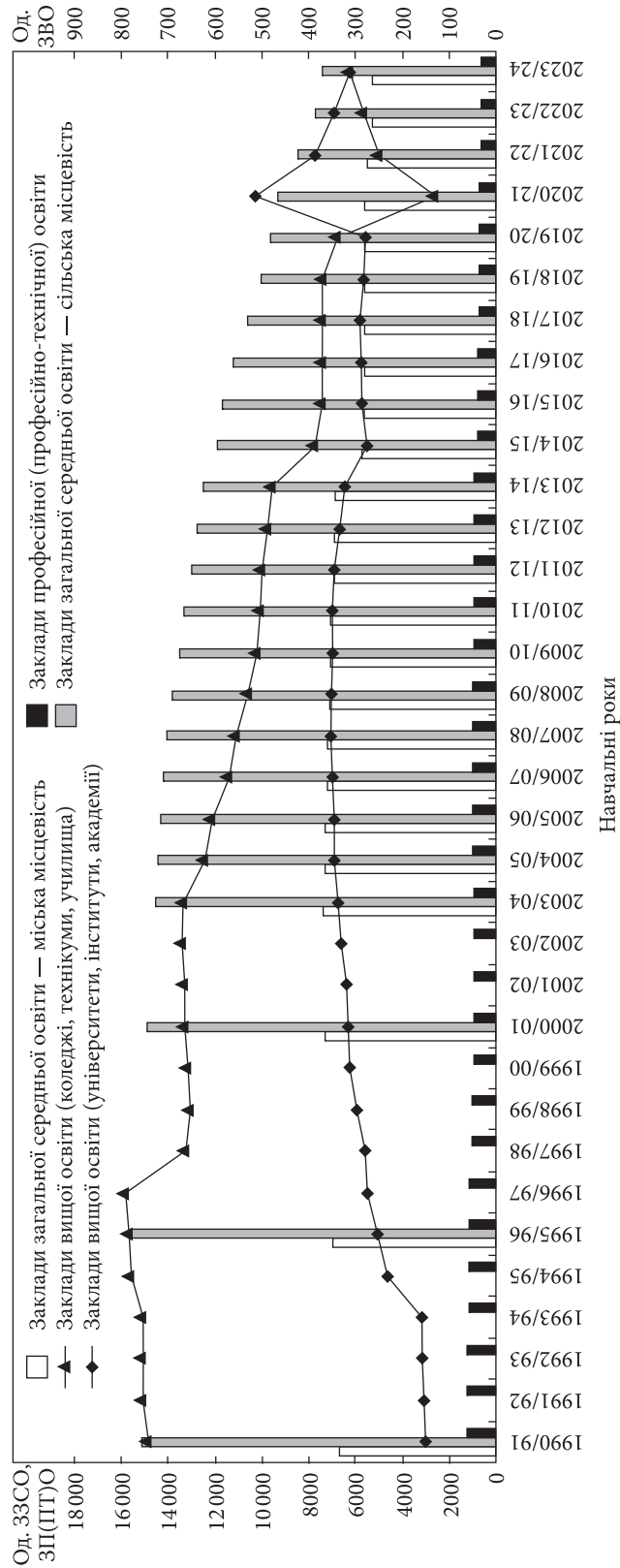
початок 2024 р. їхня частка становила 36 %, тоді як вищу освіту мали 42 % зареєстрованих безробітних. Більш детальний аналіз демонструє, що за період з 2015 по 2021 р. рівень безробіття серед вікової категорії 15—24 роки був майже вдвічі більшим від інших вікових груп. Підкреслимо, що у 2015 р. цей показник становив 22,4 %, тоді як у віковій категорії 30—34 роки — 9,7 %, а у 2021 р., попри зниження, був, відповідно, 19,1 і 8,4 %. Отже, наведені дані свідчать про актуальність проблеми першого працевлаштування серед молоді (вчорашніх випускників), яка визначається неоднорідністю вікового і статевого складу, а також освітнього й професійно-кваліфікаційного рівня. Незмінним залишається й те, що складність першого працевлаштування, незалежно від рівня здобутої освіти, — це не лише зростання частки молоді серед безробітних, а й вплив робочої сили з країни і знецінення людського капіталу.

Таким чином, головною причиною вкорінення проблем молоді на ринку праці є відсутність державних важелів її підтримки в поєднанні з відсутністю можливостей ефективної реалізації трудового потенціалу молоді через неналежну поінформованість щодо потреб ринку праці й невідповідність попиту і пропозиції на ринку праці. Стосовно першого аргументу, то ще в програмах зайнятості до 1999 р. наголошувалося на важливості організації професійної орієнтації шляхом створення в штатних розписах шкіл передбачуваної посади, головною функцією якої мала бути профорієнтація. Нині це питання є ініціативою вищих навчальних закладів (ВНЗ), і головним завданням профорієнтаційної роботи є забезпечення планового виконання набору студентів («боротьба за студентів»). Зазначимо, що за період незалежності кількість ВНЗ зростає із 156 у 1991 р. до 314 у 2023 р., а чисельність здобувачів загальної середньої освіти зменшилася з 409 тис. до 223 тис. осіб (отримали атестат про здобуття повної загальної середньої освіти)²⁶ (рис. 10). Відповідно, як суб'єкт ринку праці навчальні заклади, що забезпечують формування якості робочої сили, змушені розширювати коло своїх зобов'язань з метою забезпечення кількості абітурієнтів.

Демографічна криза однозначно є головним чинником скорочення кількості вищих навчальних закладів: закриття, об'єднання (через низьку якість послуг), відсутність попиту на послуги. Але це є і одним з чинників зростання рівня безробіття серед осіб з вищою освітою, зокрема, і з науковим ступенем, що підтверджують дані: на початок травня 2024 р. серед зареєстрованих безробітних близько 74 % становили особи з вищою освітою і 1 % було тих, хто мають науковий ступінь²⁷. Аналіз ринку освітніх послуг засвідчив, що найбільш вразливими є жінки, оскільки в гендерній структурі науково-педагогічних працівників, за даними Єдиної державної електронної бази з питань освіти, станом на початок 2023 р. їхня частка

²⁶ Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.03.2024).

²⁷ Державна служба зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics> (дата звернення: 25.05.2024).

Рис. 10. Динаміка кількості закладів освіти на початок навчального року за період незалежності України, од.
 Джерело: побудовано авторкою за: *Державна служба статистики України*. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.03.2024); Зведений звіт закладів загальної середньої освіти на початок 2023/2024 навчального року (Форма № 76-РВК). URL: <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/1-76-rvk-derzh-kom-pr-2023-2024.pdf>

дорівнювала 60 % (40 % становили чоловіки)²⁸. Водночас зростанню безробіття серед освітян сприятиме і зниження фінансової спроможності населення працездатного віку як головного інвестора. Варто підкреслити, що наразі реформа освіти передбачає не лише скорочення відсотка держзамовлення, а й зміну механізму фінансування «гроші ходять за студентом», що, на нашу думку, породить нові ризики, наслідки яких потребуватимуть вагомшого дослідження. За даними Міністерства освіти, у 2023 р. держава фінансово покрила навчання для 25 % — це 67 000 вступників за загальної кількості 267 000 першокурсників бакалаврату всіх спеціальностей (на відміну від затвердженого Міністерством економіки планом — 40 %, або 73 921 бюджетне місце), що на 6 % в. п. менше, ніж у 2022 р. (31 %, або 69 511 бюджетних місць із 225 992 зарахованих осіб)²⁹.

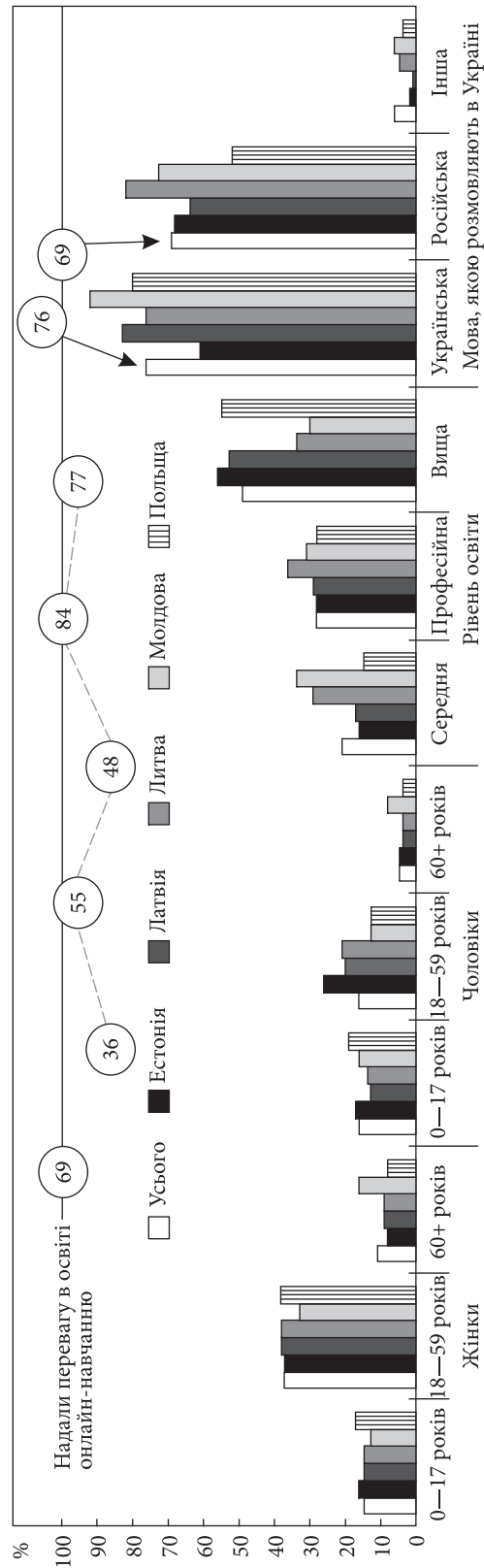
Чутливою до соціальних ризиків є й жіноча інтелігенція в селі через закриття шкіл з мало укомплектованими класами і старшої школи (10 і 11 класів) через реформу профільної середньої освіти. Відповідно, старі ризики в поєднанні з новими спричинили закриття у 2022/23 н. р. у сільській місцевості 159 закладів загальної середньої освіти. Нині потужність ЗЗСО становить 5,7 млн осіб до чисельності учнів 3,97 млн осіб, що перевищує фактичну потребу в учнях на 1,75 млн осіб. Демографічна ж криза в країні, яка посилилася через міграцію молоді, жінок з дітьми, старіння населення і падіння народжуваності (у 2023 р. народилося 187 тис., тоді як у 2021 р. — 267 тис.)³⁰, з часом лише загострить проблему. Незаперечним є й те, що попередньо обґрунтована необхідність закриття шкіл, навчальних закладів може бути одним з чинників зростання безробіття, особливо серед жінок, які переважають у віковій структурі працівників сільських шкіл. І це слугує підставою дострокового виходу на пенсію і одним з чинників зростання безробіття серед осіб передпенсійного віку.

Жіночу вразливість на ринку праці посилюють і реформи в системі соціального страхування, у сфері соціального захисту і забезпечення, які передбачають скорочення робочих місць. Відтак, у 2018 р. в системі охорони здоров'я і надання соціальної допомоги було вивільнено 57,3 тис., а у 2019 р. — 47,9 тис. осіб; у галузі державного управління й оборони, а також обов'язкового соціального страхування протягом 2018—2019 рр. —

²⁸ Доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2022 році. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Київ, 2023. 60 с. С. 26. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Доповідь-про-якість-вищої-освіти-в-Україні.pdf>

²⁹ Держава розставляє пріоритети: які спеціальності їй потрібні за результатами вступної кампанії 2023. *Education.ua*. 2023. 20 груд. URL: <https://www.education.ua/news/2023/12/20/derzhava-rozstavliae-priorityty-yaki-spetsialisty-yii-potribni-zarezultatamy-vstupnoi-kampanii-2023/> (дата звернення: 08.04.2024).

³⁰ Реформа профільної середньої освіти: підбито підсумки аналітичного етапу розроблення стратегії. *Міністерство освіти і науки України*. 2024. 17 квіт. URL: <https://mon.gov.ua/news/reforma-profilnoi-serednoi-osviti-pidbito-pidsumki-analichnogo-etapu-rozroblennya-strategii> (дата звернення: 25.05.2024).

Рис. 11. Розподіл респондентів-мігрантів з України (ТПО) за статтю, освітою, мовою, %
 Джерело: побудовано авторкою за: *The Operational Data Portal*. URL: <https://data.unhcr.org/en/dataviz/330?sv=54&geo=0> (дата звернення: 25.05.2024).

143,6 тис. осіб. Станом на 1 січня 2024 р. кількість зареєстрованих безробітних, які раніше працювали в цих сферах, становила 13 397 осіб³¹. Як результат, відсоток безробітного населення серед чоловіків у 2021 р. порівняно з 2003 р. залишився майже незмінним — відповідно, 9,4 і 9,5 %, тоді як серед жінок мало місце зростання на 1,3 в. п. — з 8,8 до 10,1 %. Крім того, як свідчать дані рис. 9, уперше показник безробіття серед жінок (10,1 %) був більшим за показник безробіття серед чоловіків (9,5 %).

Не менше значення має згортання територіального перерозподілу трудових ресурсів через воєнні дії та їх наслідки. Зважаючи на доступність до оцінки збитків, тільки руйнування РФ у червні 2023 р. греблі Каховського водосховища призвело до витoku 18 км³ води, затоплення 80 населених пунктів, викиду майже 150 т нафтопродуктів з ГЕС, знищення понад 11 тис. га лісових угідь³². Крім того, як свідчать дані дослідження Globsec, близько 30 % території України (174 тис. км²) потребують огляду й очищення від вибухонебезпечних предметів, 18 % — ще залишаються під окупацією³³. До того ж, уже не одне покоління українців бореться з наслідками аварії на Чорнобильській АЕС (1986 р.), що спричинила радіаційне забруднення 50 тис. км² території, де було розташовано 2294 населених пункти (2,6 млн осіб, з них 1 млн дітей), вилучення 180 тис. га ріллі й 157 тис. га лісів³⁴. Чергове збільшення територіальної непридатності — це не лише порушення прав не одного покоління на необхідний рівень і якість життя, чисте, здорове і стає середовище, а й частковий занепад (вилучення з придатності) регіонів країни.

Загострення демографічної кризи і, відповідно, посилення дисбалансу на ринку праці відбуваються і через збільшення міграційних потоків, які не припиняються, а лише циклічно змінюються. За даними Міжнародної організації з міграції, за два роки війни майже 6,5 млн осіб стали біженцями (тимчасово переміщеними особами — ТПО) за кордоном, а 3,7 млн осіб — внутрішньо переміщеними особами (ВПО)³⁵. Згідно з проведеним агентством Організації Об'єднаних Націй у справах біженців³⁶ аналізом

³¹ Державна служба зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics> (дата звернення: 25.05.2024).

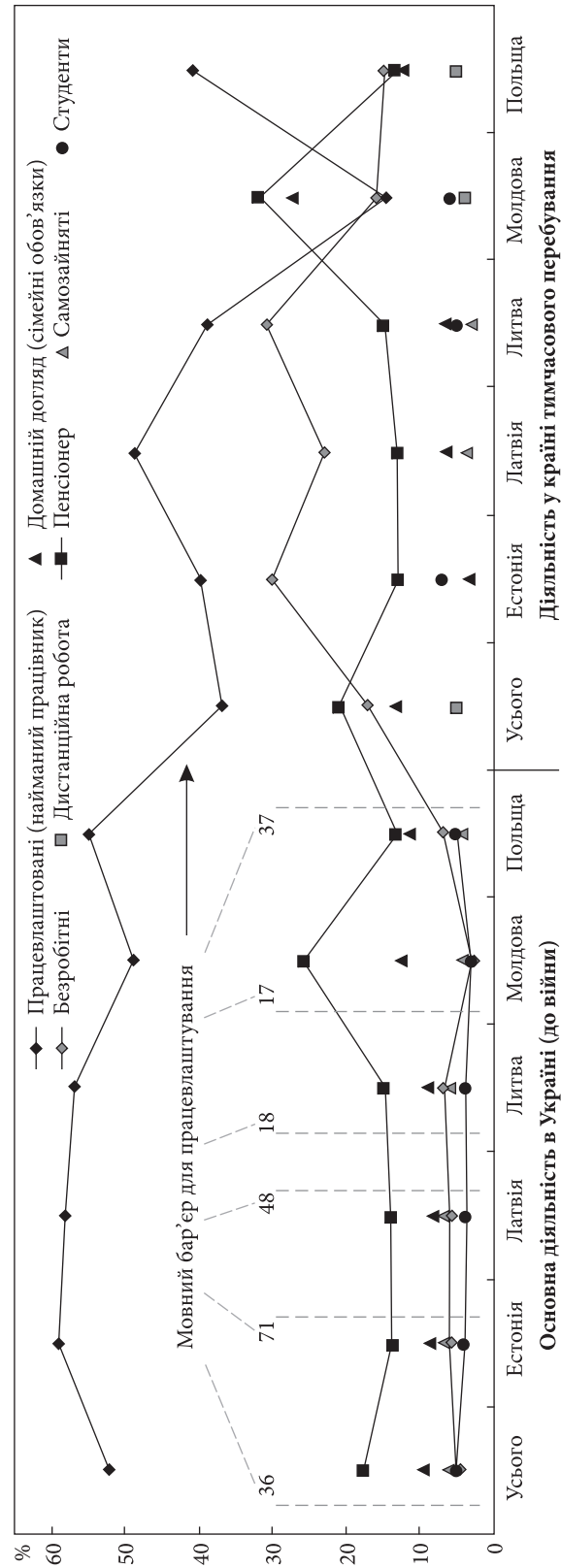
³² Дворічний звіт. Захист цивільних осіб: вплив бойових дій на цивільних з 22 лютого 2022 року. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-02/22%20Feb%202024%20Protection%20of%20Civilians_impact%20of%20hostilities%20on%20civilians%20since%2024%20Feb%202022_HRMMU%20report_UKR.pdf

³³ Walking on Fire: Demining in Ukraine. 28 p. P. 4. URL: <https://www.globsec.org/sites/default/files/2023-04/Demining%20in%20Ukraine%20report%20ver5%20web.pdf>

³⁴ Про Основні напрями соціальної політики на 1997—2000 роки. Указ Президента України № 1166/97 від 18.10.1997 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/U1166_97?an=400

³⁵ Millions Assisted, Millions More Still in Need Two Years into Ukraine War, Says IOM. IOM. 2024. Feb 22. URL: <https://ukraine.iom.int/news/millions-assisted-millions-more-still-need-two-years-ukraine-war-says-iom> (дата звернення: 25.05.2024).

³⁶ The Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/dataviz/330?sv=54&geo=0> (дата звернення: 25.05.2024).

Рис. 12. Розподіл респондентів-мігрантів з України (ТПО) за формою діяльності, %
 Джерело: побудовано авторкою за: *The Operational Data Portal*. URL: <https://data.unhcr.org/en/dataviz/330?sv=54&geo=0> (дата звернення: 25.05.2024).

міграційних потоків за період з жовтня 2023 р. по травень 2024 р., серед опитаних респондентів-мігрантів (Чехія, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Молдова, Польща, Румунія, Словаччина), середній вік яких становив 45 років, 63 % — жінки. Більш детальний аналіз свідчить, що вищу освіту мали 49 %, професійно-технічну — 28 %, загальну середню — 21 % (рис. 11). За формою діяльності 52 % опитаних до війни були працевлаштованими, 6 % — самозайнятими і лише 5 % — безробітними (рис. 12).

Позбутися помилок минулого не просто, оскільки в мовному середовищі портрет українців за межами України не є зірковим. Серед опитуваних лише 76 % спілкуються українською мовою, а 69 % й досі віддають перевагу російській. Не заперечуємо, що ці дані пояснюються тим, що серед опитаних (топ-10 областей) для більшості (від 20 до 80 %) російська мова мала значний відсоток у мовному середовищі спілкування: Одеська — 18%, Харківська — 16, Донецька — 11, Дніпропетровська — 10, Херсонська — 10, Запорізька — 8, Миколаївська — 7, Київ — 10, Київська — 5, Закарпатська — 5%.

Відплив кваліфікованих осіб працездатного віку (50 % серед опитаних) — це не лише втрата робочої сили на вітчизняному ринку праці, а й ризик посилення дисбалансу у взаємозв'язку між поколіннями (коли працююче покоління утримує непрацююче) як нині, так і в майбутньому. Оскільки 37 % опитаних уже працевлаштовані за місцем перебування, існує ймовірність їхнього неповернення до України. Зазначимо, що повернення населення — не тільки чергова зміна місця перебування, це захист, упевненість (а не зацікавленість), стабільність, розвиток, плани на майбутнє. Потрібно враховувати, що за межами країни зареєстровані за місцем перебування особи мали місце проживання, отримували фінансову допомогу, допомогу на дітей, медичне обслуговування, значний відсоток серед них були працевлаштовані. Незаперечним є те, що нині вітчизняні суб'єкти господарювання в умовах дефіциту трудових ресурсів підвищують рівень оплати праці з метою утримання працівників і залучення нових. На нашу думку, в цьому контексті вагомість підтримки повинна зміститися на рівень держави, оскільки, як показує аналіз, 58 % тих, хто до війни мали роботу, отже, були зайняті, після повернення можуть поповнити лави безробітних, попри те, що, за оцінкою Міністерства економіки, протягом наступних 10 років ринок праці потребуватиме додатково 4,5 млн працівників³⁷. Багато людей, які вражають приймаючі країни своєю працьовитістю і освітою, а мовний бар'єр існує лише для 36 % (див. рис. 12), повинні передусім мати можливість застосувати й використати свої набуті навички в Україні. Не менш важливим є і те, що певна категорія осіб, які повернуться, потребуватимуть гуманітарної допомоги, місця проживання — не тимчасового, а постійного. Останнє — головне завдання на сьогодні, оскільки його виконання дасть

³⁷ Бережна Т. Відновлення ринку праці — це шлях до нашої перемоги. *Міністерство економіки України*. 2023. 13 лип. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=3741cc27-dbe5-433e-a139-1d480735bc51&title=VidnovlenniaRinkuPratsiTseShliakhDoNashoiPeremogi-TetianaBerezhna> (дата звернення: 25.05.2024).

людям (як серед ВПО, так і серед ТПО), що втратили житло, можливість відчувати себе не покинутими і не забутими. Вагомим фактором інтеграції є посилення індивідуальної відповідальності кожного. Українці, незалежно від місця їхнього перебування, які виборюють право незалежності, захищають свою мову, історію, повинні залишитися згуртованими і після завершення війни з метою мінімізації ризику розчарування і зневіри. А 69 % опитаних (дослідження лише серед 11 країн — див. рис. 11), які знаходяться за межами України, а також усі, хто наразі розмовляють російською в Україні, повинні враховувати, що ця мова в країні має лише статус мови меншин.

Починаючи з 2014 р. на ринку праці з'явилися нові суб'єкти — ветерани війни і ветерани війни з різними відсотками втрати працездатності, які ще «вчора» були працюючими, а також особи, які змушені припинити (або частково обмежити) свою діяльність через догляд за тими, хто втратили фізичні можливості під час війни. Таким чином, потрібно переосмислити цілі й стратегію розвитку країни з урахуванням масштабності впливу зазначеного фактора. Інвалідизація суспільства — це сумні реалії, які є великою проблемою, що потребує як фінансової, так й інформаційної підтримки для країни, у якій інклюзивні підходи лише набирають змістовності. Зазначимо, що, за даними Національної Асамблеї людей з інвалідністю, за 10 місяців 2022 р. інвалідність отримали понад 45 тис., тоді як в останній довоєнний рік — 13 тис. осіб. За даними Конфедерації роботодавців України (КРУ), кількість людей з інвалідністю на початку 2023 р. становила 2,8 млн, 76 % з них — це особи працездатного віку, що є трудовим потенціалом країни, але також і трудовим резервом, оскільки є незначною мірою залученими. Із 2,4 млн працездатних осіб з інвалідністю, за даними довоєнного періоду, лише 1,7 млн працювали³⁸, попри те, що, як зазначає експертка КРУ, 70—80 % людей з інвалідністю здатні повноцінно працювати, а у 53 % випадках вони не потребують спеціального облаштування робочого місця³⁹. Зазначимо, що середній розмір компенсації за облаштування робочих місць для людей з інвалідністю становить 66 тис. грн. З початку дії програми (з вересня 2023 р.) до кінця травня 2024 р. було профінансовано 34,7 млн грн (475 роботодавців отримали компенсацію за 529 працівників). За даними Державної служби зайнятості, за січень — квітень 2024 р. отримали послуги 16,2 тис. людей з інвалідністю, з них 2,7 тис. осіб були працевлаштовані; 6,7 тис. осіб були учасниками бойових дій, з яких 909 — працевлаштовані⁴⁰. Беручи до уваги вік мобілізованих, для

³⁸ Недооцінений резерв. Чому у нас працює лише 17% працездатних людей з інвалідністю. *Конфедерація роботодавців України*. 2023. 24 лис. URL: <https://employers.org.ua/news/id2574> (дата звернення: 25.05.2024).

³⁹ За 10 місяців війни інвалідність отримали більше 45 тисяч українців. *Конфедерація роботодавців України*. 2023. 29 чер. URL: <https://employers.org.ua/news/id2512#:~:text=29%20черв.%202023%20за%2010%20місяців%20війни%20у,2021%20році%20інвалідизація%20була%20у%203%20С5%20рази%20повільніше> (дата звернення: 25.05.2024).

⁴⁰ *Державна служба зайнятості*. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics> (дата звернення: 25.05.2024).

Україні питання захисту, утримання ветеранів війни, ветеранів війни з інвалідністю — це масштабна робота багатьох поколінь, ефективність якої потребуватиме налагодженої взаємодії різних інституцій: освіти, медицини, соціального захисту, а також суб'єктів — держави, роботодавців (усіх форм власності), найманих працівників, самозайнятих, профспілок. Вразливість посилює і той факт, що це особи працездатного віку, які до війни працювали, навчалися, були фізично незалежними, а нині потребують підтримки, соціальної адаптації і професійної переорієнтації. У країні — попри наявні програми підтримки, які надаються через Державну службу зайнятості, а також програми, які передбачають компенсацію роботодавцям за створення й облаштування робочого місця, — немає належних умов для швидкого повернення на ринок праці, активної адаптації, можливості утримувати родину, власних батьків, бути повноцінними членами суспільства, а не утриманцями. Крім того, на нашу думку, обов'язковий норматив для бізнесу з працевлаштування людей з інвалідністю не матиме такої ефективності, як заплановано, оскільки «батіг» породить «ухилянтів», попри передбачувані адміністративно господарські санкції. З метою мінімізації такого ризику в країні на рівні держави повинен функціонувати механізм захисту прав як осіб з обмеженими можливостями, так і роботодавців.

Вразливими є й особи, які здійснюють догляд за ветеранами війни через ранній вихід з ринку праці, зниження їхньої платоспроможності, часткову ізоляцію (дім, лікарня, соціальні служби, реабілітаційні центри) з причини порушення функціонування принципу соціальної підтримки поколінь, коли молодше покоління утримує старше. Здебільшого (з огляду на вік мобілізованих) це працездатні особи передпенсійного віку, які втрачають можливість, з одного боку, індивідуально брати участь (повністю або частково) у формуванні свого фінансового забезпечення після досягнення пенсійного віку, а з іншого — достроково припиняють трудову діяльність, що спричиняє збільшення навантаження на пенсійну систему. В майбутньому — це посилення навантаження на систему соціального захисту, оскільки соціальної допомоги і підтримки потребуватимуть декілька поколінь (батьки, діти, онуки). Отже, і перша, і друга категорії осіб не мають бути трудовим резервом, вони повинні стати конкурентоспроможними суб'єктами ринку праці, мати можливість без бар'єрів переміщуватися, працювати, отримувати гідну фінансову винагороду, підтримувати свої фізичні можливості, інвестувати в людський капітал, формувати своє майбутнє. Крім того, синдром відкладеного життя (на невизначений проміжок часу) вимагатиме тривалішої адаптації і підтримки, оскільки ветерани війни і ветерани війни з інвалідністю на ринку праці конкуруватимуть з працівниками, які мають подібні до їхніх освітні характеристики і професійні кваліфікації, але не були учасниками воєнних дій, не були ВПО і ТПО.

На нашу думку, Україна не має належного професійного досвіду в роботі з новою категорією осіб (ветеранами війни з інвалідністю), попри те, що в країні високий рівень інвалідності був і до війни, адже країна вже

38 років бореться з наслідками аварії на Чорнобильській АЕС, яка вплинула не на одне покоління, спричинивши не лише переміщення населення⁴¹, а й зростання чисельності людей з інвалідністю. Серед тільки ліквідаторів (за всі роки це 600 тис., з України — 364 тис. осіб) 94,2 % були визнані хворими, а опромінення отримали 4 млн населення⁴². Незаперечним є те, що одним із соціальних наслідків аварії став ризик непередбачуваного впливу на здоров'я, відсоток настання якого з початком війни лише зріс, оскільки вплив російського вторгнення на людей уже нині має прояви, наслідки яких не можна передбачити й мінімізувати в майбутньому. За даними моніторингової місії ООН з прав людини, в Україні з 24 лютого 2022 р. по березень 2024 р. загинули 10 810 цивільних осіб (з 2014 р. до початку повномасштабного вторгнення — 3404 особи), 20 556 осіб було поранено⁴³. За даними 2016 р., 32 % ВПО пережили посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), а 22 % — депресію⁴⁴; у 2023 р. кількість пацієнтів з ПТСР зроста порівняно з 2021 р. (3167 осіб) майже вчетверо і становила 12 494 особи, а лише за січень — березень 2024 р. цей показник (3292 пацієнти) уже був більший за річне значення 2021 р.⁴⁵ Такі процеси вимагають ужиття превентивних заходів, оскільки вплив ризику втрати здоров'я не має вікового обмеження.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного аналізу дають підстави стверджувати, що за період незалежності в країні не існувало чіткої межі соціальної вразливості, оскільки розвиток країни супроводжувався непередбаченими каталізаторами, які потребували постійного збільшення зусиль у подоланні наслідків їх впливу. Однозначно соціальні питання завжди мали актуальність у стратегічних програмах розвитку країни, у передвиборчих програмах з метою акцентування на посиленні соціальної підтримки й захисті населення. Але результативність завдань не відповідала запитам та потребам і, відповідно, не забезпечувала належний рівень якості захисту від факторів соці-

⁴¹ Про Основні напрями соціальної політики на 1997—2000 роки. Указ Президента України № 1166/97 від 18.10.1997 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/U1166_97?an=40

⁴² Ларін Є. Які наслідки Чорнобильської аварії? *Chornobyl Centre*. 2018. 10 січ. URL: <https://www.chornobyl.net/uk/які-наслідки-чорнобильської-аварії/> (дата звернення: 25.05.2024).

⁴³ Україна: захист цивільних осіб у збройному конфлікті. Оновлення, березень 2024. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-04/Ukraine%20-%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28March%202024%29_UKR.pdf

⁴⁴ Social policies for an inclusive recovery in Ukraine. OECD Policy Responses on the Impacts of the War in Ukraine. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/506fceb-en> (дата звернення: 25.05.2024).

⁴⁵ В ЕСОЗ протягом останніх двох років фіксується значне збільшення пацієнтів зі встановленим діагнозом ПТСР. *Національна служба здоров'я України*. 2024. 12 бер. URL: <https://nszu.gov.ua/novini/v-esoz-protyagom-ostannih-dvoh-rokiv-fiksuyetsya-znachne-zbilshennya-patsiyentiv-zi-vstanovlenim-diyagnozom-ptscr> (дата звернення: 25.05.2024).

альної вразливості, збільшуючи цим кількість соціально вразливих верств населення. Розпочаті ще в 1998 р. реформа соціального страхування, «пенсійна» і «медична» реформи (2016 р.), які слугують підґрунтям функціонування системи соціального страхування, що є основним механізмом захисту працездатного населення від зменшення доходів у випадку настання соціальних ризиків, не є завершеними, оскільки запровадження загальнообов'язкового соціального медичного страхування, обов'язкового накопичувального пенсійного страхування відкладено на невизначений час.

Незаперечною є пряма залежність між чутливістю до соціальної вразливості (яка породжує не лише труднощі, занепокоєння і депресію, а й зниження розвитку людського капіталу) і спроможністю механізму захисту як на індивідуальному, так і на державному рівнях. Відповідно, головним завданням останнього є недопущення тривалості соціальної вразливості, що є предиктором настання соціального виключення шляхом ухвалення редуцціоністських рішень. Війна породила нові соціальні ризики, наслідки яких неможливо передбачити в часі, сприяла появі нових суб'єктів ринку праці: осіб працездатного віку, які передчасно завершили трудову діяльність, осіб, змушених перейти до складу неактивної робочої сили через догляд за особами, які його потребують. Відповідно, пріоритетом у захисті вразливих верств населення має бути не їх соціальне утримання, а надання можливостей ефективно використовувати свій людський капітал як для працездатної частини населення (шляхом забезпечення продуктивних робочих місць і гідної праці, а також поєднання можливостей працювати і здійснювати догляд), так і для осіб, які мають фізичні обмеження (шляхом ефективної соціальної підтримки в поєднанні з соціальним включенням). Отже, головним механізмом захисту від впливу факторів соціальної вразливості є надання можливостей реалізації соціальних прав, а також стимулювання до праці шляхом використання страхового принципу з метою недопущення соціальної нерівності в доходах, що забезпечить індивідуальну участь у формуванні якості й рівня життя. Безперечно, дослідження питання соціального захисту працездатного населення не є вичерпним і потребує глибшої оцінки принципів соціальної значущості з метою мінімізації ризику соціальної нерівності, бідності й соціального виключення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Ackerman, G. (2006). It is hard to predict the future: The evolving nature of threats and vulnerabilities. *OIE Revue Scientifique et Technique*, 25(1), 353-360. <https://doi.org/10.20506/rst.25.1.1673>
- Fekete, A. (2009). Validation of a social vulnerability index in context to river-floods in Germany. *Natural Hazards and Earth System Science*, 9(2), 393-403 URL: <https://nhess.copernicus.org/articles/9/393/2009/nhess-9-393-2009.pdf>
- O'Keefe, P., Westgate, K., Wisner, B. (1976). Taking the naturalness out of natural disasters. *Nature*. No. 260. P. 566—567. <https://doi.org/10.1038/260566a0>

- Downing, T., Patwardhan, A., Klein, R., Mukhala, E., Stephen, L., Winograd, M., Zier-vogel, G. (2005). Assessing vulnerability for climate adaptation. URL: https://www.academia.edu/25186738/Assessing_vulnerability_for_climate_adaptation
- Thomas, D., Jang, S., Scandlyn, J. (2020). The CHASMS conceptual model of cascading disasters and social vulnerability: The COVID-19 case example. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. Vol. 51. 101828. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2020.101828>
- Turner, B., Kasperson, R., Matson, P., McCarthy, J., Corell, R., Christensen, L., Eckley, N. et al. (2003). A framework for vulnerability analysis in sustainability science *Proc. Natl. Acad. Sci*, 100 (14). <https://doi.org/10.1073/pnas.1231335100>
- Georg, F., Jeroen, W., Bart, W. (2011). The politics of vulnerability and resilience. *Ambiente Sociedade*, 14(2), 105-122. <https://doi.org/10.1590/S1414-753X2011000200008>
- Sneha, B., Sunil, N. (2023). A review of socio-economic vulnerability: The emergence of its theoretical concepts, models and methodologies. *Natural Hazards Research*. Vol. 3. Iss. 3. P. 563—571. <https://doi.org/10.1016/j.nhres.2023.05.005>
- Calderón-Larrañaga, A., Dekhtyar, S., Vetrano, D., Bellander, T., Fratiglioni, L. (2020). COVID-19: Risk accumulation among biologically and socially vulnerable older populations. *Ageing Research Reviews*. Vol. 63. 101149. <https://doi.org/10.1016/j.arr.2020.101149>
- Fallah-Aliabadi, S., Fatemi, F., Heydari, A., Khajehaminian, M., Lotfi, M., Mirzaei, M., Sarsangi, A. (2022). Social vulnerability indicators in pandemics focusing on COVID-19: A systematic literature review. *Public Health Nursing*. Vol. 9. Iss. 5. P. 1—14. <https://doi.org/10.1111/phn.13075>
- Лібанова, Е., Позняк, О., Цимбал, О. (2022). Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. *Демографія та соціальна економіка*. № 2(48). С. 37—57. <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037>
- Біль, М. (2022). Вимушена міграція в умовах високої соціальної вразливості населення України. *Migration & Law*. Вип. 2. №. 5-6. С. 31—43. <http://doi.org/10.32752/2786-5185-2022-2-5-6-31-43>
- Андрусишин, Н. (2022). Соціальна вразливість населення: дефініції, підходи до розуміння та оцінювання. *Економіка та суспільство*. Вип. 37. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-42>
- Риндзак, О. (2021). Соціальна вразливість населення та її понятійно-термінологічне забезпечення. *Економіка та суспільство*. Вип. 33. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-79>
- Бідак, В. (2023). Соціальна вразливість населення України у фокусі зміцнення національної безпеки. *Регіональна економіка*. № 3 (109). С. 70—85. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-3-6>

Надійшла 17.06.2024

Прорецензована 08.07.2024

Доопрацьована 09.07.2024

Підписана до друку 19.07.2024

REFERENCES

- Ackerman, G. (2006). It is hard to predict the future: The evolving nature of threats and vulnerabilities. *OIE Revue Scientifique et Technique*, 25(1), 353-360. <https://doi.org/10.20506/rst.25.1.1673>

- Fekete, A. (2009). Validation of a social vulnerability index in context to river-floods in Germany. *Natural Hazards and Earth System Science*, 9(2), 393-403 URL: <https://nhess.copernicus.org/articles/9/393/2009/nhess-9-393-2009.pdf>
- O'Keefe, P., Westgate, K., Wisner, B. (1976). Taking the naturalness out of natural disasters. *Nature*. No. 260. P. 566-567. <https://doi.org/10.1038/260566a0>
- Downing, T., Patwardhan, A., Klein, R., Mukhala, E., Stephen, L., Winograd, M., Zier-vogel, G. (2005). Assessing vulnerability for climate adaptation. URL: https://www.academia.edu/25186738/Assessing_vulnerability_for_climate_adaptation
- Thomas, D., Jang, S., Scandlyn, J. (2020). The CHASMS conceptual model of cascading disasters and social vulnerability: The COVID-19 case example. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. Vol. 51. 101828. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2020.101828>
- Turner, B., Kasperson, R., Matson, P., McCarthy, J., Corell, R., Christensen, L., Eckley, N. et al. (2003). A framework for vulnerability analysis in sustainability science. *Proc. Natl. Acad. Sci.*, 100 (14), 8074-8079. <https://doi.org/10.1073/pnas.1231335100>
- Georg, F., Jeroen, W., Bart, W. (2011). The politics of vulnerability and resilience. *Ambiente Sociedade*, 14(2), 105-122. <https://doi.org/10.1590/S1414-753X2011000200008>
- Sneha, B., Sunil, N. (2023). A review of socio-economic vulnerability: The emergence of its theoretical concepts, models and methodologies. *Natural Hazards Research*. Vol. 3. Iss. 3. P. 563-571. <https://doi.org/10.1016/j.nhres.2023.05.005>
- Calderón-Larrañaga, A., Dekhtyar, S., Vetrano, D., Bellander, T., Fratiglioni, L. (2020). COVID-19: Risk accumulation among biologically and socially vulnerable older populations. *Ageing Research Reviews*. Vol. 63. 101149. <https://doi.org/10.1016/j.arr.2020.101149>
- Fallah-Aliabadi, S., Fatemi, F., Heydari, A., Khajehaminian, M., Lotfi, M., Mirzaei, M., Sarsangi, A. (2022). Social vulnerability indicators in pandemics focusing on COVID-19: A systematic literature review. *Public Health Nursing*. Vol. 9. Iss. 5. P. 1-14. <https://doi.org/10.1111/phn.13075>
- Libanova, E., Pozniak, O., Tsymbal, O. (2022). Scale and consequences of forced migration of the population of Ukraine as a result of armed aggression of the Russian Federation. *Demography and Social Economy*. No. 2(48). P. 37-57. <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037> [in Ukrainian].
- Bil M. (2022). Forced migration under conditions of high social vulnerability of the population of Ukraine. *Migration & Law*. Vol. 2. No. 5-6. P. 31-43. <http://doi.org/10.32752/2786-5185-2022-2-5-6-31-43> [in Ukrainian].
- Andrusyshyn, N. (2022). Social vulnerability of the population: definitions, approaches to understanding and evaluation. *Economy and Society*. Vol. 37. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-42> [in Ukrainian].
- Ryndzak, O. (2021). Social vulnerability of the population and its conceptual and terminological provision. *Economy and Society*. Vol. 33. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-79> [in Ukrainian].
- Bidak, V. (2023). Social vulnerability of the population of Ukraine in the focus of strengthening national security. *Regional Economy*. No. 3 (109). P. 70-85. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-3-6> [in Ukrainian].

Received on June 17, 2024

Reviewed on July 8, 2024

Revised on July 9, 2024

Signed for printing on July 19, 2024

Liudmyla Stozhok, PhD (Econ.),
Postdoctoral Scholar at the Department of Socioeconomics and Personnel Management
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
54/1, Beresteyskyi Ave., Kyiv, 03057, Ukraine

SOCIO-ECONOMIC BACKGROUND OF THE SOCIAL VULNERABILITY OF WORKING-AGE POPULATION

Ukraine is a social state wherein the protection of social rights is of primary importance and forms the basis of the country's sustainable development. Despite sweeping social reforms, social inequality has not decreased in the country, and the quality of social protection programs does not meet the needs. In view of such problems, the dynamics of social vulnerability of working-age population was studied in order to modernize its content, which is the basis for ensuring the protection of social rights according to the principle of social justice, taking into account inclusion. Methods of data processing, analysis, system approach, generalization were used. The research methodology is based on the utilization of data from electronic sources and open statistics.

The research on the dynamics of factors of social vulnerability of working-age population indicates the immutability of social risks and their strengthening. Their layering is a catalyst that causes and will cause the rise in social inequality. The analysis makes it possible to single out the following indicators of low effectiveness of actions, which underlies social vulnerability: with a sufficient level of labor productivity — a low level of wages, with a high level of education coverage of the population — a low level of workforce quality, with a large number of educational institutions — a constant problem of first employment among graduates, the mismatch between demand and supply in the labor market.

Increasing vulnerability to the consequences of new risks (premature withdrawal from the labor market, reduced work capacity and mobility, human capital depreciation, loss of working-age generation) is inevitable, so the main task is to prevent the aggravation of delayed life syndrome when there is a 'delay' for an indefinite period of time. Currently, the need to assess the sensitivity of social vulnerability is especially acute, since no one can be protected from the consequences of unpredictable risks. Thus, the priority in social protection should be not social maintenance, but providing opportunities to effectively use and accumulate human capital.

Keywords: *social vulnerability; social risks; workforce; human capital; poverty of working-age population; social insurance.*